

УДК 349.2(4/9)

О.І. Бочек,

науковий співробітник

ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0002-3884-8897

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ У ВІДПУСТЦІ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена дослідженню міжнародного досвіду гендерної рівності під час перебування у відпустці по догляду за дитиною. Проаналізовано зарубіжний підхід до питань щодо виплат та строку відпустки по догляду за дитиною, а також гендерної рівності батьків в отриманні такої відпустки. У дослідженні сформульовано висновки щодо тривалості відпусток по догляду за дитиною в окремих країнах, а також можливість чоловіків брати зазначені відпустки.

Ключові слова: гендерна рівність, відпустка по догляду за дитиною, мати, батько, досягнення 3-річного віку, соціальні виплати, заробітна плата.

Статья посвящена исследованию международного опыта гендерного равенства во время пребывания в отпуске по уходу за ребенком. Проанализирован зарубежный подход к вопросам выплат и срока отпуска по уходу за ребенком, а также гендерного равенства родителей при получении такого отпуска. В исследовании сформулированы выводы относительно продолжительности отпусков по уходу за ребенком в отдельных странах, а также возможность мужчин брать указанные отпуска.

Ключевые слова: гендерное равенство, отпуск по уходу за ребенком, мать, отец, достижение 3-летнего возраста, социальные выплаты, заработная плата.

У процесі встановлення рівності між жінками та чоловіками є надзвичайно важливою активна участь як чоловіків, так і жінок у створенні нових стратегій для досягнення гендерної рівності. Вирішальною є стратегія запровадження гнучких трудових контрактів з метою сприяння гармонізації професійного і приватного життя як для чоловіків, так і для жінок. Спеціальна увага має приділятися заходам, спрямованим на зміну трудової культури чоловіків, включаючи адекватні схеми надання відпустки по догляду за дітьми, які використовуються обома батьками.

Деякі проблеми обраної нами теми наукової статті знайшли своє відображення у працях Н. Аніщука, Н. Болотіної, О. Вороніної, І. Ворчакової, Г. Даудової, О. Дашковської, Н. Грицяк, Ю. Івченко, Л. Кобелянської, К. Левченко, Т. Мельника, Н. Оніщенко, О. Рудневої, К. Чижмарь.

Офіційні статистичні дані щодо кількості чоловіків, які знаходяться у декретній відпустці, відсутні. Проте, за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуалізація проблем чоловіків у контексті їх рівних прав та можливостей”, у Західній Європі в декретній відпустці знаходяться 20% чоловіків. У деяких країнах Європейського союзу навіть є наміри запровадити

обов'язкову декретну відпустку для чоловіків, щоб уникнути жіночої дискримінації. В українських засобах масової інформації вказується, що в Україні станом на 2018 рік у відпустці по догляду за дитиною перебувають близько 19 тис. чоловіків. Наскільки ця статистика відповідає дійсності – невідомо. Українські фахівці з гендерних питань вважають, що відпустка по догляду за дитиною, яку бере саме батько, а не мати, в Україні – велика рідкість [1]. Причин непопулярності відпустки по догляду за дитиною серед чоловіків називають чимало, однією з яких може бути зниження ролі батька, закладене ще з радянських часів. У той час відповідальною за виховання дітей була держава, забезпечуючи досить добре розроблену систему дитячих садків, а материнство вважалось найбільшим обов'язком перед державою. Певна маргіналізація чоловіків частково зберігається і дотепер, адже чоловіків у нас сприймають переважно як “утримувачів” родини.

У контексті реального впровадження гендерної рівності в сімейні відносини зацікавлення викликає термін “відповідальне батьківство” (або “свідоме батьківство”), яке можна визначити так: обоє – чоловік і жінка – серйозно відносяться до появи дитини, планують цей крок, поділяють обов'язки щодо виховання дитини (мова йде про посилення ролі батька в догляді та вихованні дитини) [2].

Відповідно до чинного законодавства, в Україні трирічну відпустку по догляду за дитиною може отримати не лише жінка, а й чоловік. При цьому на чоловіка поширюються ті ж самі права та пільги, що їх отримує в цьому випадку жінка, включаючи врахування безперервності стажу та збереження робочого місця. Проте в Україні перебування представників сильної статі у відпустці по догляду за дитиною не набуло поширеності.

Так, згідно зі статтею 18 Закону України “Про відпустки” та ст. 179 Кодексу законів про працю України, відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку може використати повністю або частинами також батько дитини, баба, дід чи інший родич, які фактично доглядають за дитиною, або особа, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, та один із прийомних батьків. Відповідно до ч. 4 ст. 20 Закону підставою для надання зазначеної відпустки є довідка з місця роботи матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення строку відпустки для догляду за дитиною.

В Україні жінці надається відпустка по вагітності та пологах тривалістю 126 календарних днів (70 до пологів і 56 – після). Відпустка починається з тридцятого тижня вагітності і не залежить від кількості відпрацьованого на підприємстві часу. За бажанням матері, батька або іншого родича їм надається відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею віку 3-х років із виплатою за цей період допомоги по державному соціальному страхуванню, або до 6 років (за медичними показниками), а також у період перебування їх у відпустці по догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома [3].

У зарубіжних країнах підхід до питань щодо виплат та строку відпустки по догляду за дитиною, а також гендерної рівності батьків з отримання такої відпустки суттєво різниться. Є чимало країн, у яких відпустка по догляду за дитиною для батька досить специфічно закріплена на законодавчому рівні – молодих татусів просто зобов'язують певну кількість часу провести з малюком, зберігаючи за ними робоче місце й виплачуючи 100% заробітної плати.

Чи не найбільш прогресивною в цьому плані є *Швеція*. Кожен чоловік, який є батьком маленької дитини, зобов'язаний проводити в декреті хоча б місяць. Швеція почала залучати чоловіків до практики відпусток по догляду за дитиною малого віку ще в середині 1970-х років. Сьогодні тривалість відпустки

по догляду за новонародженою або усиновленою дитиною становить 480 днів, які батьки можуть розділити між собою, однак 60 днів зарезервовані за батьком (інакше вони анулюються). Будь-хто з батьків може брати цю відпустку різної тривалості: місяць, тиждень, день і навіть годину. Хоча на практиці цю відпустку все ще переважно беруть жінки. Водночас 90 днів із загальних 480 надається окремо кожному з батьків – цю відпустку кожен із них зобов'язаний взяти і не може передати іншому. Це означає, що шведи-чоловіки як мінімум два місяці сидять удома з дитиною малого віку: як правило, це відбувається, коли дитина досягає одного року. Якщо дитина всиновлена, то правило 480 днів набуває чинності з моменту появи дитини вдома.

Відпустка по догляду за дитиною в *Німеччині* становить 6 тижнів до і 8 – після пологів. У цей час жінкам заборонено працювати, але заробітна плата виплачується повністю. Батьки можуть взяти декретну відпустку на період досягнення дитиною 3-річного віку незалежно від того, працювали батьки чи ні, але за умови, що один із батьків залишається вдома або працює з частковою зайнятістю. Міністерство у справах сім'ї Німеччини запровадило нововведення під час розрахунку виплат батьківської допомоги. Якщо батько також бере відпустку по догляду за дітьми, то допомога виплачується не 12, а 14 місяців. Соціальна політика Німеччини спрямована на заохочення чоловіків, які віддали перевагу догляду за дітьми.

Матерям у *Великій Британії* за законом належить 26 тижнів оплачуваної відпустки по догляду за дитиною, при бажанні можна взяти ще 26 тижнів частково оплачуваної відпустки. Батьки також мають право провести до 2 тижнів з дитиною зі збереженням заробітної плати до 90%. Уряд Великої Британії виплачує одному з батьків £106 (~3700 грн) на тиждень упродовж дев'яти місяців незалежно від того, хто виховує дитину – мати або батько. Також британський Парламент має наміри законодавчо закріпити право батька та матері на річну оплачувану декретну відпустку на двох.

У *Франції* декретна відпустка, де в сім'ї повинен з'явитися один малюк або якщо очікується поява другої дитини, коли вже є одна, загальна тривалість декретної відпустки складає 16 тижнів (зазвичай її розбивають так: 6 тижнів до народження дитини і 10 тижнів після народження дитини). Якщо жінка чекає появи на світ однієї дитини, а в сім'ї є двоє і більше дітей, відповідно декретна відпустка буде 26 тижнів. Якщо батьки чекають появи двійні, а в сім'ї вже є двоє і більше дітей, тоді декрет триватиме до 34 тижнів. Поява на світ трійні в сім'ї, де вже є двоє і більше дітей, дає право мамі бути в декретній відпустці 46 тижнів.

Якщо жінка має намір скоротити декретну відпустку й вийти на роботу раніше, то для того, щоб отримати за місцем роботи компенсацію за невикористану декретну відпустку, вона в обов'язковому порядку повинна піти в декрет на 8 тижнів, причому 6 із них провести в декреті після пологів.

З 2014 року батько дитини, відповідно до французького трудового законодавства, має право взяти відпустку по догляду за дитиною на 6 місяців. Коли в родині з'являється друга дитина, ця відпустка продовжується до трьох років. Батьки можуть розподілити відпустку по догляду за дитиною між собою, як вони побажають, її може взяти або мати, або батько дитини. Той із батьків, хто виходить у відпустку, отримує додаткову допомогу – *Complement Libre Choix d'Activite (CLCA)*. Ця допомога виплачується державою як компенсація заробітної платні, адже відпустка по догляду за дитиною не оплачується роботодавцем. Ця виплата становить від 329 до 573 євро (від 10400 до 18100 грн) щомісяця до досягнення дитиною 3-річного віку.

В Ісландії частка чоловіків, які доглядають за своїми дітьми, становить 90 %. Відповідно до ісландського законодавства чоловік, у якого народилася дитина, може отримати відпустку на 3 місяці нарівні з жінкою. У цей час йому виплачується допомога в розмірі 80 % від його середнього заробітку. Таким чином, обоє батьків можуть перебувати з дитиною в перші місяці його життя. Батьки самі вирішують, хто буде з дитиною, а хто – працювати.

У Португалії матері мають право на 4 місяці післяпологової відпустки. Батько за законом зобов'язаний провести з дитиною 5 днів в оплачуваній декретній відпустці. За порушення свого обов'язку на батька накладається штраф.

У Туреччині оплачувана декретна відпустка надається тільки жінкам на термін до 4 місяців (8 тижнів до пологів і 8 тижнів після пологів). При бажанні відпустку можна продовжити ще на 6 місяців, проте вона вже буде неоплачувана.

Жінкам у Російській Федерації за їх заявою і на підставі виданого в установленому порядку листка непрацездатності надаються відпустки по вагітності та пологах тривалістю 70 (у разі багатоплідної вагітності – 84) календарних днів до пологів і 70 (у разі ускладнених пологів – 86, при народженні двох або більше дітей – 110) календарних днів після пологів із виплатою допомоги по державному соціальному страхуванню у встановленому федеральними законами розмірі.

Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і надається жінці повністю незалежно від кількості днів фактично використаних нею до пологів [4].

Матерям у Республіці Білорусь надається право на перебування в декретній відпустці упродовж трьох років після народження дитини, а розмір дитячої допомоги прив'язаний до середньомісячної заробітної плати в країні. На першу дитину розмір допомоги становить 35 % від середньомісячної зарплати, а на другу і наступних дітей – 40 %.

У республіці намагаються перейняти зарубіжний досвід у наданні батьку декретної відпустки. Міністерство праці та соціального захисту країни направило норму про надання короткочасної батьківської відпустки для включення її до проекту Трудового кодексу. Роботодавці будуть зобов'язані надавати батьківську відпустку за бажанням працівників. Її максимальний розмір – 14 днів. Відпустка неоплачувана, її не можна розділити на частини, можливо взяти тільки упродовж перших шести місяців після народження дитини [5].

У Республіці Польща матері можуть піти у відпустку трохи більше, ніж на 4 місяці (20 тижнів) після народження дитини, весь цей час їм сплачується повна заробітна плата (офіційно ця відпустка називається “материнська відпустка”). Два тижні цієї відпустки мати може використати до передбачуваної дати пологів. У Польщі, як і в Україні, є можливість брати відпустку по догляду за дитиною на три роки, однак ця відпустка в Польщі неоплачувана, хоча й зараховується у трудовий стаж і зберігається соціальне страхування. Якщо мати працювала в державній структурі, то за нею зберігається робоче місце, куди вона може повернутися, якщо ж роботодавець – приватна компанія, то робоче місце можна й втратити.

У Польщі також є відпустка для батька. Батьківська відпустка триває один тиждень і не є обов'язковою. Тато може піти у відпустку в тому випадку, якщо мати не вичерпала весь ліміт своєї “материнської відпустки”. Також держава виплачує разову допомогу після народження дитини, але вона невелика – 1000 злотих (7340 грн) [6].

Отже, дослідження показало, що у розвинутих європейських країнах таких, як Швеція, Німеччина, Велика Британія, Франція, Ісландія, Португалія, Польща, законодавство не обмежує права одного або обох батьків, працюючих на державній службі або у приватному секторі економіки, на використання відпустки по догляду за дитиною. При цьому, відповідно до міжнародно-правових стандартів у сфері правового захисту осіб з сімейними обов'язками, визнається рівне право обох батьків на зазначену відпустку.

Однак у Російській Федерації ситуація протилежна. Для більшості громадян країни для надання відпустки по догляду за дитиною роботодавці повинні керуватися Трудовим кодексом, за яким відпустка по догляду за дитиною може бути використана, в тому числі батьком дитини, який фактично здійснює догляд за дитиною. Трудовий кодекс Російської Федерації та інше трудове законодавство РФ поширюється не на всіх громадян країни чоловічої статі, наприклад, воно не застосовується до чоловіків-військовослужбовців, працівників поліції та інших силових відомств.

Питання про надання відпустки по догляду за дитиною батькові – працівнику органів внутрішніх справ регулюється Федеральним законом “Про службу в органах внутрішніх справ...”, згідно з яким скористатися відпусткою по догляду за дитиною батько може тільки “в разі смерті матері, позбавлення її батьківських прав, тривалого перебування в лікувальному закладі та в інших випадках відсутності материнського піклування з об'єктивних причин”.

Водночас відповідно до Конституції РФ чоловіки мають рівні права з матір'ю дитини і загальні обов'язки.

Отже, правові норми російського законодавства, що встановлюють обмеження для батьків-працівників органів внутрішніх справ щодо можливості використання відпустки по догляду за дитиною, лише в певних випадках суперечать Конституції РФ і міжнародним документам, ратифікованим Російською Федерацією [7].

Враховуючи викладене вище, варто зазначити, що в багатьох розвинутих країнах світу відпустку по догляду за дитиною мають право брати як мати, так і батько, а в деяких випадках на батька виділяється окрема обов'язкова частина декретної відпустки. Найбільш тривала відпустка по догляду за дитиною серед розглянутих країн – в Україні та Республіці Білорусь, а найкоротша – в Ісландії. Лише мати має право брати відпустку по догляду за дитиною в Туреччині та, в окремих випадках, таке право застосовується в Російській Федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Марценюк Т.* Відповідальне батьківство та гендерна рівність. Всеукраїнська науково-практична конференція “Актуалізація проблем чоловіків в контексті їх рівних прав та можливостей”. URL: <http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/1-2.pdf> (дата звернення: 26.06.2018).
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. URL: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/about/text/Gender-FINAL-S.pdf> (дата звернення: 30.06.2018).
3. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.06.2018).
4. Декретный отпуск: международный опыт. URL: <https://officelife.media/news/mandatory-paternity-leave-for-its-own-account-propose-to-introduce-in-belarus/part4/> (дата звернення: 30.06.2018).
5. Декретный отпуск в Беларуси могут сократить. URL: <https://naviny.by/article/20180611/1528694297-dekretnyy-otpusk-v-belarusi-mogut-sokratit> (дата звернення: 26.06.2018).
6. Сколько польки сидят в декрете и куда потом отдают детей. URL: <https://www.segodnya.ua/world/ukraina-vs-polsha-ckolko-polki-cidjat-v-dekrete-i-kuda-potom-otdajut-detej.html> (дата звернення: 26.06.2018).

7. Надання декретної відпустки працівникам поліції в Російській Федерації. URL: <http://policemagazine.ru/forum/showthread.php?t=3785> (дата звернення: 26.06.2018).

REFERENCES

1. *Martseniuk T.* Vidpovidalne batkivstvo ta henderna rivnist. "Responsible Parenthood and Gender Equality". All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Actualization of Human Problems in the Context of Equal Rights and Opportunities". URL: <http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/1-2.pdf> (Date of Application: 26.06.2018) [in Ukrainian].
2. Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti Yevropeiskoi stratehii Ukrainy. "Gender Equality and Development: a View in the Context of the European Strategy of Ukraine". URL: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/about/text/Gender-FINAL-S.pdf> (Date of Application: 30.06.2018) [in Ukrainian].
3. About Vacations: Bill of Ukraine dated November 15, 1996 No 504/96-VR. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80> (Date of Application: 30.06.2018) [in Ukrainian].
4. Dekretnyi otpusk: mezhdunarodnyi opyt. "Maternity Leave: International Experience". URL: <https://officelife.media/news/mandatory-paternity-leave-for-its-own-account-propose-to-introduce-in-belarus/part4/> (Date of Application: 30.06.2018) [in Russian].
5. Dekretnyi otpusk v Belarusy mohut sokratyt. "The Holidays in Belarus can be Reduced". URL: <https://naviny.by/article/20180611/1528694297-dekretnyy-otpusk-v-belarusi-mogut-sokratit> (Date of Application: 26.06.2018) [in Russian].
6. Skolko polky sydiat v dekrete y kuda potom otdaiut detei. "How Long Poles Are on Maternity Leave and Where Do They Settle Children after". URL: <https://www.segodnya.ua/world/ukraina-vs-polsha-ckolko-polki-cidjat-v-dekrete-i-kuda-potom-otdajut-detej.html> (Date of Application: 26.06.2018) [in Russian].
7. Nadannia dekretnoi vidpustky pratsivnykam politsii v Rosiiskii Federatsii. "Provision of Maternity Leave to Police Officers in the Russian Federation". URL: <http://policemagazine.ru/forum/showthread.php?t=3785> (Date of Application: 26.06.2018) [in Ukrainian].

UDC 349.2(4/9)

O.I. Bochek,

Researcher,

State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-3884-8897

FEATURES OF GENDER EQUALITY AT THE PERIOD OF MATERNITY LEAVE: INTERNATIONAL EXPERIENCE

In the process of establishing an equality between women and men, the active participation of both men and women in the development of new strategies for the achievement of gender equality is extremely important. A decisive strategy is the introduction of flexible labor contracts to promote the harmonization of professional and private life for both men and women. Particular attention should be paid to the measures aimed at changing the male work culture, including adequate parental leave schemes for children used by both parents.

According to statistics, 20 % of men in Western Europe are on maternity leave. In the EU, there are even intentions to introduce mandatory maternity leave for men in order to avoid discrimination against women. Official statistics on the number of men on maternity leave are not made public. Ukrainian mass media report that, in 2018 about 19 thousand people are on childcare leave. However, whether this statistic is true, it is not known for today. Ukrainian experts on gender issues believe that a childcare leave taken by the father, not mother, is a rarity in Ukraine. The reasons for the unpopularity of childcare leave among men are different, one of which

may be the reduction of the role of the father, laid down since the Soviet era. At that time, the state was responsible for the upbringing of children, providing a fairly well-developed system of kindergartens, and motherhood was considered to be the greatest duty of the state. Some marginalization of men is partly preserved now, because men are perceived mainly as “keepers” of the family.

In the context of the real introduction of gender equality in family relations, the term “responsible fatherhood” (or “conscious parenting”) deserves special attention, which can be designated as follows: both men and women are seriously concerned with the appearance of a child, plan this step, tricks on the upbringing of the child (this is about strengthening the role of the father in the care and upbringing of the child).

In foreign countries, the approach to issues of payments and length of leave for childcare, as well as the gender equality of parents to receive such leave, varies considerably. There are many countries where parental leave for a parent is especially specific by the legislature – young dads simply are obliged to spend with a child a certain amount of time, getting for such activities 100 % of their wages.

Ключевые слова: gender equality, child rearing leave, mother, father, attainment of the age of three years, welfare benefits, wages.

Отримано 20.07.2018